

■ El debat sempre viu sobre la mort del català

Albert Turull

Tenim constatat que és (o era) cada dotze anys que revifava, almenys des de la fi de la darrera dictadura, la polèmica constant sobre l'extinció del català: si el 1979 –just després del primer Estatut de la nova etapa democràtica– fou arran del cèlebre «Manifest dels Marges» i el 1991 l'espurna saltava des de Girona –aquella *Meditació ignasiana* de Modest Prats després reblada pel volum col·lectiu sobre *El futur del català*–, l'any 2003, just uns altres dotze anys després, eren dos els llibres que, amb un to prou més personal (i fins i tot més literari), tornaven a posar el dit endins de la nafra: *Dolor de llengua* d'Enric Larreula i *Viatge a les entranyes de la llengua* d'Eugeni Casanova. I cada vegada, és clar, amb els que després venien a contradir-los i oposar-s'hi, o si més no en volien matisar la contundència, ja fos des de la llavors dita Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat, ja fos des de l'IEC (que aquesta darrera vegada, en canvi, s'hi va sumar), o des d'altres àmbits, acadèmics o no... Els annals de la sociolingüística periodística casolana en guarden els arxius, per si calgués tornar-ho a consultar. Cada dotze anys: curiós, o significatiu? De manera que ara «no tocava» pas de tornar-hi encara, sinó que la següent tongada havia d'escaure's l'any 2015... Però no: entre el 2006 i el 2007 ja hi hem tornat a ser, sembla.

Diem «sembla» perquè potser en realitat no ha estat tant així –després mirarem de valorar-ho i precisar-ho, potser. Sigui com sigui, hom –i aquí «hom» vol dir alguns mitjans de comunicació, sobretot– ha volgut contraposar obertament dos llibres d'aquest curs, cadascun ben notori en el seu registre: *El preu de ser catalans*,

Libres

Miquel PUEYO
El fantasma de la mort del català. Cap a un nou discurs sobre la llengua catalana
Barcelona, Proa, 2007
(col·lecció Debat, 29)
125 pàgines

de Patrícia Gabancho, i *El fantasma de la mort del català*, de Miquel Pueyo, que és el que ens ha estat encarregat de comentar.

Val a dir que Pueyo, que va ser secretari de Política Lingüística fins al trencament del govern tripartit de Maragall de la primavera del 2006, i que ho ha tornat a ser des de la formació del nou tripartit que presideix Montilla, va escriure aquesta obra tot just durant l'interregne –bàsicament l'estiu del 2006– en què s'havia reintegrat a la seva tasca docent a la Universitat, i lògicament sense saber que en un futur no gaire llunyà es produiria un retorn al càrrec principal de la política lingüística del Principat. És a dir –i això és important per valorar el llibre– que no va ser escrit pel secretari de Política Lingüística ni és en absolut una obra sorgida d'aquest òrgan del

govern, sinó que es tracta d'una reflexió individual d'un sociolingüista i professor que, certament, a més a més, en aquell moment comptava amb l'interessant valor afegit d'haver exercit recentment un tal càrrec.

El volum, no gens gruixut ni espès, de to obertament assagístic i destinat a un públic ampli, té una estructura àgil, feta de capítols i d'apartats interns amb enunciat propi, les quals coses en faciliten la lectura i, si s'escau, la consulta puntual. Després d'una introducció («Justificació») i abans d'una cloenda («Sortida») que ja contenen bona cosa dels elements clau de la tesi de l'autor, els capítols centrals són cinc, i val a dir que els seus mateixos títols, força expressius, junt amb unes citacions molt ben triades (Fuster, Candel, Aracil, Ferrater Mora...), donen la pista no sols d'allò que s'hi tracta sinó també de l'enfocament particular que li confereix l'autor; són aquests:

Una història mítica: Decadència? Renaixença?

La llengua com a megatema: del «català que ara es parla» al «català que no es parla al pati»

Les «situacions» de la llengua catalana i la situació de la llengua a Catalunya

Qui és que no parla què?

I tanmateix, encara hi som

Aquests capítols, d'altra banda, es completen amb un vuitè apartat («Per saber-ne més»), on simplement trobem la referència no pas de tots els llibres (o articles) i autors esmentats al llarg de l'obra (repetim que som davant d'un assaig divulgador, no pas d'un text de format científic o acadèmic), sinó de mitja dotzena de llibres sobre el tema (tots ells ben recents: dels darrers quatre anys) i mitja dotzena també de llocs web, des de l'internacional Ethnologue fins a la pàgina dels Voluntaris per la Llengua, passant per la del Consorci o, és clar, per la referència central sobre la llengua catalana al web de la Generalitat (www6.gencat.net/llengcat).

Ja es veu, doncs, que el llibre, sempre entorn d'una idea central prou explícita, va bastint els arguments que l'han de convertir en tesi prenent com a fil conductor no sols una anàlisi particular del present sociolingüístic, sinó, d'entrada, també una visió històrica que n'és un perfecte complement; en essència, ens hi ve a dir que no és cert que la llengua catalana pateixi per causes merament exògenes d'ençà d'una Renaixença mítica –que, en el fons, fou sobretot literària–, ni que això s'esdevingués després d'una corresponent Decadència (sens dubte pitjor, si ho hem de jutjar pel nom), sinó que, en termes d'ús de la llengua, la història és gairebé inversa. El mateix Pueyo ho havia desenvolupat en un llibre prou més acadèmic de quinze anys enrere, i ja abans alguna cosa n'havia apuntat Aracil en un lúcid però poc conegut article: durant la potser mal anomenada Decadència la vitalitat de la llengua en un nivell popular –que és el de la immensa majoria de la gent– era extraordinàriament elevada, i fou precisament coincidint amb –no *per causa de*– la Renaixença, és a dir, a desgrat seu, que s'encetà el procés de bilingüització d'aquestes classes majoritàries, mitjançant l'escolarització obligatòria, el servei militar, etc. I aquesta bilingüització –ja no caldria dir-ho– fou la porta d'entrada d'una veritable decadència, la minorització, és a dir, d'una minva en els percentatges d'ús en un nivell global, que evidentment s'agreujaria, ja al segle xx, amb tot d'altres factors decisius, com ara la irrupció de la televisió i els moviments migratoris, coincidint tot just amb un període de manca de llibertats i d'autogovern...

D'altra banda, és clar que, més enllà d'aquesta interessant revisió de la història en clau sociolingüística (divergent, com hem apuntat, de la història cultural i en especial de la literària), Pueyo se centra

als capítols següents en l'actualitat, i en concret en el que ell considera un error greu del recurrent discurs catastrofista sobre el futur de la llengua, és a dir, sobre la seva desaparició, que alguns autors –no els sol citar, ni el llibre és resposta a cap de particular, sinó que parla en general– fins i tot gosen predir i de vegades datar, en un exercici que, irònicament, Pueyo qualifica de «linguastrologia».

Aquest és un dels *quid* del llibre, i el nus, segurament, de la polèmica que des de la seva aparició l'ha envoltat: l'afirmació contundent no sols que el català –malgrat tots els problemes de salut que pateix– no és pas a punt de morir, i no sols tampoc que pretendre fixar una data concreta per a la seva defunció és una entelèquia òbviament molt poc rigorosa, sinó, més encara, que la divulgació sempre fàcil d'unes tals previsions catastròfiques fa un mal favor a la causa que de ben segur mou els seus responsables, és a dir, la defensa precisament del català i de la seva vitalitat i plenitud, ja que pot comportar l'efecte secundari no desitjat del descoratjament, del desànim paralitzador. En aquests termes, la cosa es podria resumir de manera prou senzilla: si és cert que el català presenta una sèrie important de dèficits, quina és l'estratègia més adequada per fer-hi front i remuntar la situació: el plany i l'alarma o el discurs positiu?; què podria convocar i sumar més usuaris i àmbits d'ús: el lament o l'acció, la imatge de vaixell que s'enfonsa o la de plataforma amb futur?

Davant de disjuntives d'aquest tipus, ben cert, hi ha respostes de tota mena, i en el fons cadascuna té la seva raó –part de la raó, doncs. Dit esquemàticament, l'esgarip defensiu, que evidentment vol desvetllar consciències, sol provocar la reacció dels ja sensibles, la resistència dels sectors més convençuts, la qual cosa és un factor que, sobretot en determinades circumstàncies, té un pes notable per tal d'evitar reculades definitives; per contra, el discurs positiu –sempre que no sigui enganyós–, que als ulls d'aquells resistencialistes segurament pecarà de feble, hauria d'aconseguir, en el millor dels casos, la creació d'una imatge potent i proactiva a favor de la llengua, a la qual es podrien sumar a la curta o a la llarga sectors de la població –nous o vells– que ara com ara hi viuen d'esquena o que, almenys, no s'hi vinculen ni per la via pràctica ni per la del sentiment de pertinença.

Així, Pueyo no s'està de ressaltar alguns índexs favorables al català –i certament insòlits en una llengua pretesament agònica–,

com ara l'increment percentual entre els qui, a Catalunya i en algunes altres àrees, declaren tenir el català com a primera llengua i els qui la senten com a pròpia i habitual; o la molt destacada vitalitat de la nostra llengua a la xarxa, en termes relatius al nombre de parlants. Ara bé, al costat d'això, no és menys cert que l'autor també posa en relleu la preocupant disgregació, en termes socio-lògics, de la comunitat lingüística; o la innegable –i realment molt preocupant– escassetat dels índexs de transmissió generacional (i, en general, d'ús de la llengua) en llocs singulars com l'Alguer o la Catalunya del Nord; o els evidents problemes de vitalitat en àmbits tan sensibles com el de l'oci destinat a una determinada franja del jovent, que fa de mal entendre si hom para esment a confrontar-ho amb el nombre d'anys que fa que existeix l'escolarització consolidada en català i, per tant, amb el de generacions que a hores d'ara han passat ja per aquest sistema sempre tan present en el debat polític...

En realitat, i doncs en contra de la visió tòpica i simplista que se n'ha volgut divulgar, la de Pueyo no és tota ella una tesi «optimista» en el sentit de donar per assegurat que el català té un futur complet i esplèndid, ni un present sense complicacions, sinó que –cosa que els seus detractors solen passar per alt– són diversos i altament significatius els passatges en què l'autor mateix assenyala mancances i problemes no pas menors. Diríem que aquesta no és la diferència clau, doncs, respecte de les veus que cíclicament presagien o fins anuncien la mort de la nostra llengua; més aviat la diferència rau en el fet que en aquest cas l'autor fa l'esforç de no deixar-se caure pel pendent del desànim, sinó que, al contrari, probablement induït per la seva ocupació al capdavant d'un important òrgan de decisió i actuació política, valora també les dades positives i, sobretot, apunta propostes. Propostes i antidòts, vet aquí. Més que una fórmula concreta –i menys encara una fórmula màgica–, una actitud, un posicionament estratègic que no és pas fruit de la ingenuïtat ni d'un biaix polític predeterminat, sinó que se sosté en el convenciment que els reptes –que hi són– es poden convertir en guanys (sumar al català la massa demogràfica que representa la immigració recent, per exemple) i que, semblantment, els problemes –que n'hi ha, i de greus– no han arribat pas, per sort, a la categoria fatídica d'irresolubles. Ni letals, doncs. De manera que una acció efectiva –cosa que està per demostrar, ben cert– i,

almenys, una actitud proactiva encara serien a temps de revertir les tendències negatives i reforçar les positives.

El català pot desaparèixer? Sí, és clar que sí (com tantes altres llengües i com tot en aquest món, començant per cadascun de nosaltres, oi?). Però, el català és realment a punt de desaparèixer i, en tot cas, una tal possibilitat ja és segura i irreversible i té data? No, no pas; en absolut. El català es troba just al mig de la categoria indefinida de llengües amb problemes de vitalitat i d'estabilitat, però amb possibilitats certes de seguir endavant. Això, que qual-sevol observador equànime hauria de donar per bo, es converteix en canvi en un motiu de disputa agra quan, simplement, hom divergeix a l'hora de posar els focus sobre una o una altra qüestió i, sobretot, de decidir l'estratègia pública més encertada: si l'alarmisme destinat a provocar desvetllaments i reaccions, o si el missatge positiu destinat a fixar-ne una imatge atractiva per a sectors de la població amb un nivell d'adhesió prèvia menor. És, com dèiem abans, una qüestió d'estratègies, i una qüestió de grau. Ara bé, paga la pena –sabent això– que la gent del sector s'acarnissi en batusses internes en les quals hom deixa les energies que, de ben segur, farien més profit aplicades –amb una o altra estratègia– a la causa comuna? La resposta és tan evident que no cal donar-la.

Hom pot estar d'acord o no amb la tesi de Pueyo, i fins i tot, de vegades, amb les seves dades, o significativament amb la seva actitud, però ens sembla innegable que, almenys, ha estat un gran encert la seva capacitat de reorientar el debat amb elements nous i una visió que, sobretot, no es pot qualificar de simplista ni de maniquea. El seu principal encert, al nostre entendre –i és el que quedarà quan hagi passat la polèmica del moment–, és haver posat damunt de la taula un nou enfocament, haver encetat, tal com diu el subtítol del llibre, un nou discurs sobre la llengua catalana.